

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМІ ИНСТИТУТЫ

ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ ИМЕНИ АХМЕТА БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
КОМИТЕТА НАУКИ МИНИСТЕРСТВА НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

AKHMET BAITURSYNULY INSTITUTE OF LINGUISTICS OF THE COMMITTEE OF SCIENCE
OF THE MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҰЛТТЫҚ ОНОМАСТИКА ФЕНОМЕНІ: ЕЛ ТАРИХЫ, ЖЕР ТАҒДЫРЫ

Филология ғылымдарының докторы, профессор Телғожа
Сейдінулы Жанұзактың 95 жасқа толған мерейтойына орай ұйымдастырылған
«Ұлттық ономастика феномені: ел тарихы, жер тағдыры»
атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

Международной научно-практической конференции
«Феномен национальной ономастики: история народа, судьба страны»,
посвященной 95-летию юбилею профессора
Телгожи Сейдинулы Жанузак

CONFERENCE PROCEEDINGS

Republican Scientific and Practical Conference
“The Phenomenon of National Onomastics: the History of the People, the Fate of the Land”,
dedicated to the 95th anniversary of professor T.Zhanuzak

Алматы, 2022

ӘОЖ 80/81 (069)
КБЖ 81.2
Ұ 43

Бас редактор

А.Фазылжан – А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының директоры

Пікір жазғандар:

Р.Шойбеков – филология ғылымдарының докторы, профессор

А.Алдаш – филология ғылымдарының докторы, профессор

Редакция алқасы:

ф.ғ.д., профессор З.Базарбаева, ф.ғ.д., профессор К.Құрманәлиев,

ф.ғ.д., профессор Ж.Манкеева, ф.ғ.д., профессор М.Малбақов,

ф.ғ.д., профессор Б.Әбдуәлиұлы, PhD доктор Е.Маралбек,

ф.ғ.к. Н.Рсалиева, ф.ғ.к. Д.Пашан

Жауапты редактор:

ф.ғ.д., профессор Қ.Рысберген

Жауапты шығарушы:

лингвистика магистрі Ә.Сейтбатқал

Ұ 43 «Ұлттық ономастика феномені: ел тарихы, жер тағдыры» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: ЖК «Асыл», 2022. – 268 бет.

ISBN 978-601-269-159-7

Бұл жинаққа «Мемлекеттік тілдің ақпараттық-инновациялық базасы ретіндегі қазақ тілінің ұлттық корпусын әзірлеу: ғылыми-зерттеу және оқыту интернет-ресурсы» (BR11765619) ғылыми жобасы аясында, ұлттық ономастиканың негізін қалаушы көрнекті ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор Телғожа Сейдінұлы Жанұзақтың 95 жасқа толған мерейтойына орай ұйымдастырылған «Ұлттық ономастика феномені: ел тарихы, жер тағдыры» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары енді. Жинаққа енген материалдар ғылыми бағыттағы қазақ, көне түркі, тарихи ономастиканың және филологияның басқа салаларының өзекті мәселелерін қамтиды. Материалдар жоғарғы оқу орындарының оқытушылары мен ғылыми зерттеу институттары қызметкерлеріне, PhD докторанттар мен магистранттарға арналады.

**ӘОЖ 80/81 (069)
КБЖ 81.2**

ISBN 978-601-269-159

© А.Байтұрсынұлы атындағы
Тіл білімі институты, 2022

мен Азия аралығындағы трансконтинентальды жол торабының үстінде бой көтеріп, жалпы адамзаттық дамуға баспалдақ болды.[3,21].

Этнограф-ғалымның тілдік дүниетаным көріністерін топонимияда үш түрлі қағидада қарастырғанын байқауға болады. Қағиданы түсінікті болуы үшін ұстаным, стереотип, модель деп те айтуымызға болады. Оның алғашқысы –бағыт-бағдарлық (маршруттық) модель, екіншісі-шеңберлік (радиальдік) модель, үшіншісі-тұрмыс-тіршіліктік кеңістік моделі. А. Сейдімбек қолданған прагматикалық мәтіндер ішінде этностық дүниетанымы, ой-санасы, тарихы, шаруашылығы, мәдениеті топонимикалық жүйеде өз көрінісін толығымен сақтаған.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жанұзақ Т. Қазақ ономастикасы. Казахская ономастика. –Астана: ІС-Сервис ЖШС, 2006. –Т.1.-400 б. - кітап
2. УәлиН. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. Алматы: Қазақ тілі, 2021.-424б.
3. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау. Шығармалары. Алты томдық, 2-том Астана: Фолиант, 2010.-816б.
4. ТілеубердиевБ.М. Қазақ ономастикасының когнитивтік, лингвоконцеп-тологиялық негіздері, Алматы: Cyber Smith, 2019-316б.
5. Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Бірінші кітап. Алматы: Дайк-пресс, 2004-510б.
6. Рысберген Қ.К. Ұлттық ономастиканың лингвокогнитивтік негіздері. Алматы: Дайк-Пресс, 2011-328б.

Гүлмира МӘДИЕВА

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры

Филология ғылымдарының докторы

Айгерім ӘЛИАКБАРОВА

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, PhD

ҰРПАҚАРАЛЫҚ АНТРОПОНИМДІК ТРАНСМИССИЯ (ЕР ЕСІМДЕРІ МАТЕРИАЛЫ НЕГІЗІНДЕ)

Аңдатпа. Мақалада заманауи қазақ атропонимикалық кеңістігіндегі ер есімдеріне өрістік талдау жасалады. Зерттеудің дереккөзіне Алматы қаласы (Алмалы, Алатау, Әуезов, Бостандық, Жетісу, Медеу, Наурызбай, Түркісіб аудандары) Азаматтық хал актілерін тіркеу (АХАТ) бөлімдерінен алынған туу туралы акт жазбалары жатады. Антропонимдер қоғамдағы түрлі жағдаяттарға сәйкес формасы, құрылымы, мағынасы тұрғысында өзгеріске ұшырауда. Талдауда 1980-2018 жылдар аралығында дүниеге келген ер балалардың есімдері қарастырылады. Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, сәбиге есім беруде ұлттық мәдени код тарихи естеліктер ретінде мәңгі сақталып, нәтижесінде есім қоюға қатысты ұлттық дәстүр өз жалғасын табуда.

Тірек сөздер: ономастика, антропонимика, қазақ антропонимиясы, ер есімі, ұрпақаралық антропонимдік трансмиссия

Аннотация. В настоящей статье представлен анализ современных мужских имен казахского антропонимического пространства с использованием полевого подхода. Источниками исследования послужили актовые записи отделов регистрации актов гражданского состояния (РАГС) города Алматы: Алмалинского, Алатауского, Ауэзовского, Бостандыкского, Жетысуского, Медеуского, Наурызбайского, Турксибского районов. Антропонимы развиваются в соответствии с различными ситуациями в обществе, подвергаются изменению по значению, форме, структуре. Анализу подверглись имена новорожденных в период с 1980 по 2018 годы. Результаты исследования показывают, что в казахском именнике сохраняется национальный код культуры как факт исторической памяти, следовательно, сохраняются национальные традиции имянаречения.

Ключевые слова: ономастика, антропонимика, казахская антропонимия, мужское имя, межпоколенная антропонимическая трансмиссия

Abstract. This article offers the analysis of modern Kazakh anthroponymic male names in anthroponymic space using the field approach. The data necessary to complete this study was collected from the birth records at the Departments of Civil Status Registration Offices (Almaly, Alatau, Auezov, Bostandyk, Zhetisu, Medeu, Nauryzbai, Turksib regions) of Almaty city. Names of newborns from the time period 1980 to 2018 were analyzed. The results of research allowed to reveal features of formation and development of modern Kazakh anthroponymy. The results of the study indicate that the Kazakh people were able to preserve the historical memory of culture and develop national traditions of naming through historical periods. The results of the research indicate that the national code of culture is preserved in Kazakh naming system as a fact of historical memory, the national traditions of naming are maintained accordingly.

Key words: onomastics, anthroponomastics, Kazakh anthroponymy, male names, intergenerational anthroponimic transmission

Қазақ тіл білімінде алғаш рет қазақ кісі есімдерін жүйелі, әрі кешенді түрде зерттеп келе жатқан әйгілі ғалым Жанұзақ Телғожа Сейдінұлы. Ғалымның кісі аттарына арналған ғылыми еңбектері, оның ішінде монографиялары, сөздіктері, мақалалары әр жылдарда жарияланып тұрады. Атап айтатын болсақ: ғалым 1960 ж. – «Лично-собственные имена в казахском языке» [1] тақырыбындағы кандидаттық диссертациясын қорғады (кеңесшісі проф. Сергей Ефимович Малов, отандық жетекшісі проф. Ісмет Кеңесбаев), 1965 ж. – *Қазақ тіліндегі жалқы есімдер* [2], 1968 ж. – *Қандай есімді ұнатасыз? Какое выбрать имя?* [3], 1971 ж. – *Қазақ есімдерінің тарихы* [4], 1974, 1989, 2004, 2012 жылдары – *Есімдер сыры. Тайны имен* [5], 1988 ж. – *Кісі аттары сөздігі* (К. Есбаевамен бірге) [6], 2009 ж. – *Қазақ есімдерінің анықтамалығы* [7] (авторлардың бірі және жауапты редактор) т.б. жарық көрді. Осы еңбектер ғалымның ізбасар зерттеушілерінің жұмыстарына теориялық және тәжірибелік негіз ретінде басшылыққа алынады.

Қазіргі таңда ономастикалық кеңістік өрістік тәсіл (полево́й подход) тұрғысында қарастырылуда. Ономаст ғалым В.И. Супрун (2000) пікірінше аталған тәсіл жалқы есімдерді зерттеуде жекелеген ономастикалық топтар бойынша негізгі өзегі пен шеткері кеңістік арақатынасын анықтауға мүмкіндік береді. Мұнда антропонимдер ономастикалық өрістің өзегі болса, теоним, мифоним, зооним ономастикалық өріс өзегіне жуық (околоядерное) кеңістікті құрайды.

В.И. Супрун өз еңбегінде антропонимдік өріс құрылымын былайша түсіндіреді: «ядро антропонимического поля составляют личные имена и их гипокористические (краткие, домашние) формы, отчества и фамилии располагаются в околоядерном пространстве, а прозвища и псевдонимы образуют антропонимическую периферию [8, 14 б.].

Яғни кісі есімдері, олардың еркелетіп, қысқартып айтылған түрлері антропонимдік өрістің өзегін құраса, әке аты мен кісі тегі антропонимдік өрістің өзекке жақын кеңістігінде орналасады, лақап және бүркеншік аттар антропонимдік кеңістіктің шеткері аймағына жатады.

Заманауи қазақ ер антропонимиясын өрістік тәсіл бойынша талдау. 1980-2018 жылдар бойынша әр он жылдықтағы жиі таңдалған ер антропонимдері кестеде берілді (кесте 1).

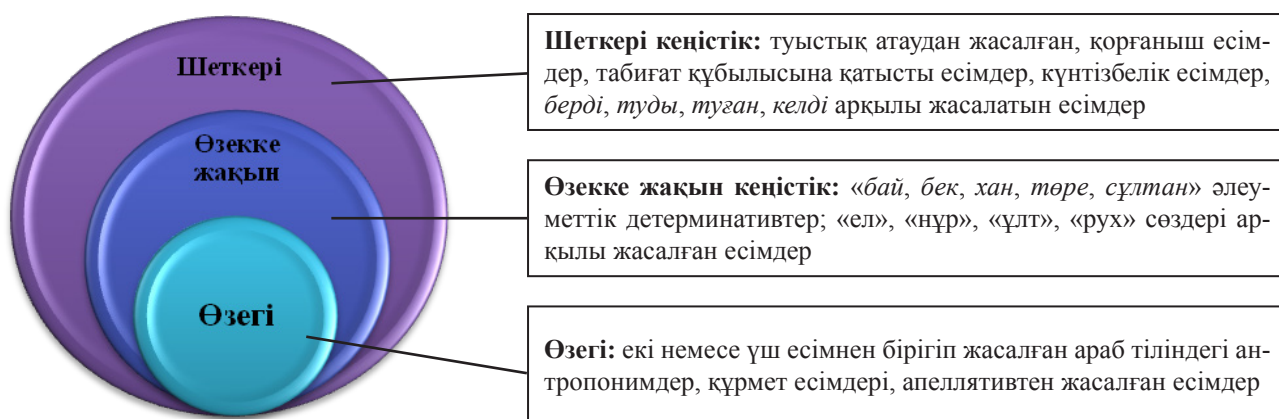
Аталған уақыт аралығында ер антропонимдері бойынша тұрақты түрде *Темір* және *Темірлан* таңдаулы есім болғандығы анықталды. *Темір* (синонимі Тимур), *Темірлан* (темір + қосымша *лан*) есімдері болды. Бұл есімнің қойылуындағы басты уәж, бастапқы мағына ер баланың темірдей берік, мықты, күшті жігерлі, болуын қалаумен байланысты. Сонымен бірге бұл есімнің уәжін монғол және түркі халықтарының билеушісі, Темір әулеті империясының негізін қалаушы *Әмір Темір* (Ақсақ Темір, Темірлан) есімімен байланыстырамыз. Тарихи тұлғаның қоғамда атқарған ісіне, батырлығы, тұлғалық, көшбасшылық, қасиеттеріне, яғни есімнің әлеуметтік мағынасының да маңызын атап өтуге болады.

1980-2018 жылдары жиі таңдалған ер есімдері

КСРО құрамында		Тәуелсіздік жылдары			
1980 ж.	1990 ж.	2000 ж.	2017 ж. білім гранты иегерлері	2010 ж.	2018 ж.
1	2	3	4	5	6
Темір (Тимур)	Данияр	Темірлан	Әлішер	Әлихан	Әлихан
Данияр	Темір (Тимур)	Әлішер	Әділет	Ерасыл	Айсұлтан
Нұрлан	Азамат	Санжар	Азамат	Мирас	Әмір
Руслан	Арман	Данияр	Данияр	Әли	Әлинұр
Арман	Олжас	Арман	Темірлан	Бейбарыс	Әли
Асқар	Даурен	Диас	Диас	Темірлан	Дінмұхамбет
Рүстем	Алмат	Ілияс	Нұрсұлтан	Дінмұхамбет	Рамазан
Бауыржан	Бауыржан	Азамат	Нұржан	Нұралы	Алан
Ержан	Шыңғыс	Дінмұхамбет	Нұрдәулет	Диас	Мансұр
Марат	Руслан	Дәулет	Еркебұлан	Әмір	Темірлан

Сонымен бірге 2000-2018 жылдар аралығында – *Дінмұхамбет*; 2010-2018 жылдары – *Әлихан*, *Әли*, *Әмір* ер антропонимдері жиі таңдалған есімдер қатарында болған. Нақты уақыт кезеңінде жиі таңдалып, қазіргі уақытта қолданысы бойынша саны кеміген ер антропонимдері: 1980-1990 жылдар – *Бауыржан*; 1980-2000 жылдар – *Арман*, *Данияр*; 1990-2000 жылдар – *Азамат*, 2000-2010 жылдар – *Диас*.

Заманауи ер антропонимдерін өрістік тәсіл бойынша талдау нәтижесінде антропонимдік кеңістіктің келесі лексика-семантикалық топтарға жататын ер антропонимдері айқындалды. Қазақ антропонимиясы өзегіндегі, өзекке жақын және шеткері кеңістігіндегі ер есімдері суретте (сурет 1) берілді.

1-сурет. Заманауи қазақ ер антропонимдік кеңістігі

Заманауи қазақ антропонимдік кеңістігінің өзегі ретінде «*екі немесе үш есімнен бірігіп жасалған араб тіліндегі антропонимдер*», «*құрмет есімдерінен жасалған антропонимдер*», «*апеллативтен жасалған антропонимдер*» қатарын бөліп қарастыруға болады.

Екі немесе үш есімнен бірігіп жасалған араб тіліндегі антропонимдердің уәжін талдау арқылы бұл топтағы ер антропонимдерінің Ислам дінімен, діни тұрғыда ойлаумен ішкі байланысы анықталды.

Бұл үрдіс қазіргі жастардың басым бөлігінің Ислам дініне бет бұруы ықпалынан туындап отырғанын байқауға болады. Мысалы: *Асылмұрат, Әбдуәли, Әбдіғазиз, Әбдіғани, Әбдікәрім, Әбдімүтәліп, Әбдіразақ, Әбдірақым, Әбдірахман, Әбдірашид, Әбдісабыр, Әбдісалам, Әбдісамат, Әбдіхамит, Әбунасыр, Әбубәкір, Әбілмансұр, Әлинұр, Әзіретсұлтан, Әли-Ағзам, Әлиазар, Әлиасқар, Әлимұхамбетнұр, Әлісұлтан, Әмірсұлтан, Мәдизейінуайыс, Мұстафа-Әмір, Мұхамбетәлі, Мұхамбетсыдық, Мұхамбетясин, Нұриман, Нұрислам, Нұрмұхамбет, Нұр-Раян, Омар-Серік, Рамазанәли, Хабибрахман, Яхияжұма*. Сонымен бірге, Ислам дінінде «Аллаһым, дұғамызды қабыл ет» деген мағынаны білдіретін *әмин* сөзінен жасалған *Әмин* (*Мұхамбетәмин*) антропонимі және мұсылмандар үшін ең қасиетті мерекенің бірі – Миграж түні дүниеге келген сәбиге берілген *Миграж* есімі қазіргі қазақ антропонимиясына енгендігі анықталды.

Құрмет есімдерінен жасалған антропонимдердің уәжі «Рухани жаңғыру» бағдарламасы, «Мәдени мұра» сынды бағдарламалар аясында ұлттық тарих пен мәдениетті жаңғыртумен тікелей байланысты екендігін аңғаруға болады. Мысалы: *Абылайхан, Абылайханбейбарыс, Альбертгор* (Альберт Гор), *Асанәлі* (Әшімов), *Ататүрік, Аттила, Әбілқайыр, Әлихан* (Бөкейханов), *Балғынбек* (Имашев), *Батухан, Бауыржан* (Момышұлы), *Бәйдібек* (Қарашаұлы), *Бейбарыс, Бельгер, Бөкейхан, Досхан* (Жолжақсынов), *Ертұғрыл, Есімхан, Жәнібек, Жәңгірхан, Жирение, Заманбек* (Нұрқаділов), *Қазыбек, Иманғали* (Тасмағамбетов), *Кенесары, Керейхан, Қайырхан, Қарасай, Қасымжомарт* (Тоқаев), *Құбылай, Қаныш* (Сәтбаев), *Қобыланды, Қожажмет* (Яссауи), *Құнанбай, Құрманғазы, Мағжан* (Жұмабаев), *Майқыби, Мұқағали* (Мақатаев), *Мұхамбет* (пайғамбар), *Нұрсұлтан* (Назарбаев), *Нұх* (пайғамбар), *Пірбекет, Райымбек, Рамзан* (Кадыров), *Тәукехан, Төлеби, Өзтүрік, Шерхан* (Мұртаза), *Шәкәрім* (Құдайбердіұлы), *Шерхан* (Мұртаза), *Шоқан* (Уәлиханов), *Шыңғысхан, Ыбырай* (Алтынсарин), *Ясауи*.

Апеллятивтен жасалған антропонимдер де қазақ антропонимдік кеңістігінің өзегінен орын алады. Мысалы: *Абырой, Аманат, Арын, Арұл, Асар, Асу, Әлем, Балуан, Батыл, Белес, Белсен, Берен, Биік, Болашақ, Білім, Ғаламат, Ғарыш, Ғасыр, Демеу, Дербес, Ерен, Жалын, Илан, Иман, Қаған, Қаһарман, Құдірет, Құрмет, Мәртебе, Өжет, Өткір, Пейіл, Сауат, Сыйлас, Ұланғайыр, Шуақ, Ынтымақ*.

Заманауи қазақ антропонимдік кеңістігінде өзекке жақын (околоядерное) аймаққа жататын антропонимдерге «*бай, бек, хан, төре, сұлтан*» сынды әлеуметтік детерминативтер арқылы жасалған есімдер», «*ел*», «*нұр*», «*ұлт*», «*рух*» сөздері қосылып жасалған есімдер жатады.

Әлеуметтік детерминативтер *бай, бек, хан, төре, сұлтан* арқылы жасалған антропонимдерге: *Айсұлтан, Айтөре, Ақтөре, Ақсұлтан, Алансұлтан, Арсұлтан, Артаберсұлтан, Асылтөре, Әлісұлтан, Әмірсұлтан, Байнұр, Бақсұлтан, Бақтөре, Бақытхан, Бисұлтан, Жансұлтан, Жантөре, Сұлтанмұрат, Таңсұлтан, Төрехан, Ханәлі, Ханбайбек, Ханболат, Хандияр, Ханзада, Хангелді, Хансұлтан, Хантәңір, Хантемір, Хантөре* есімдері жатады.

«Рухани жаңғыру», «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламаларының ықпалы «ел», «ұлт», «рух» апелляциятивтері арқылы жасалған есімдерде көрініс табады [9, 320 б.]. Тарихи кезеңдерде елдің қамын ойлайтын азамат болып өссін деген тілекпен ер антропонимдерін жасауда жиі қолданылған «ел» апелляциятиві Тәуелсіздікке қол жеткізіп, Егеменді ел болған уақыттан кейін де белсенді қолдынасақ ие болғандығына құжаттарды талдау барысында көз жеткіздік. Мысалы: *Байел, Еларыс, Елбасы, Елбек, Елдар, Елдәулет, Елдос, Елжан, Елжас, Елқанат, Елмұрат, Елназар, Елнар, Елнұр, Елсияр, Елсұңқар, Елтөре, Елхан, Елиат, Елімай* есімдері осының дәлелі бола алады. Сонымен бірге *Ұлтқыран, Рухқанат, Астана* антропонимдері ұлттық сананың, рухтың жаңғыруының көрінісі ретінде анықталады.

Сонымен қатар *нұр* антропокомпоненті арқылы жасалған ер есімдерінің саны артқан: *Нұрел, Нұрайдар, Нұрақын, Нұр-Арыслан, Нұрасыл, Нұрахмет, Нұрәділ, Нұрәлем, Нұрәли, Нұрбақыт, Нұрбатыр, Нұрғасыр, Нұрқадыр, Нұргелді, Нұржақия, Нұрланды, Нұрсамит, Нұрсаналы, Нұрсәт, Нұртөре, Нұрхан, Нұриуақ*.

Қазіргі қазақ антропонимиясы шеткері кеңістігінде келесі лексика-семантикалық топтағы антропонимдер орын алған. Шеткері кеңістіктегі ер антропонимдері бойынша жыл өткен сайын

қолданыстан шығып, есім ретінде сирек қойылып жүрген есімдерді бөліп қарастыруға болады: «туыстық атаудан жасалған антропонимдер», «қорғаныс есімдер», «табиғат құбылыстарына қатысты есімдер», «күнтізбелік есімдер», «*бер, берді, берген, болсын, кел, келді, туар, туған, туды* антропокомпоненттері арқылы жасалған біріккен тұлғалы антропонимдер»:

- туыстық атаудан жасалған антропонимдер: *Ағабек, Ағадай, Ағахан, Атабек, Атаберді, Атанияз, Әкежан*.

- ұзақ уақыт баласы тұрақтамаған жағдайда қойылатын қорғаныс есімдері: *Елемес, Тоқтар, Тұрар, Тұрсынбек*. Уақытынан бұрын шала туылған балаға берілетін есім – *Шалабай*.

- бала өмірге келген уақытта орын алған табиғат құбыстары мен қазақ халқының көшпенді өмір салты мен мәдениетін сипаттайтын төрт-түлік мал атауларына қатысты жасалған антропонимдер: *Боранәлі, Дауыл, Ербота, Нөсер*.

- сәбидің қай айда дүниеге келуіне қатысты қойылған есімдер: Мамырбек, Наурызбай. Заманауи қазақ антропонимиясында апта күндеріне қатысты антропонимдер мүлде кездеспеді.

- қазақ тілінде *бер, берді, берген, болсын, кел, келді, туар, туған, туды* антропокомпоненттері арқылы жасалған біріккен тұлғалы антропонимдер: *Айберген, Айтуар, Айтуған, Аллаберген, Амангелді, Байгелді, Бақберген, Бақкелді, Бердәулет, Ертүған, Есенгелді, Жолболсын, Келдәулет, Құдайберген, Нұрберген, Нұргелді, Нұртуған, Тәңірберген*.

Зерттеу барысында антропонимдік кеңістіктің шеткері аймағынан табылып архаизм есімдерге айналып бара жатқан антропонимдерге ықпал еткен: 1) ежелгі наным-сенімдердің ұмыт болуына әсер еткен жаңа идеология; 2) жаһандану үдерісі әлемдегі дамыған елдер мәдениеті ықпалынан батыстық үлгідегі есімдердің тілдік санада сәнді, заманауи болып қабылдануы факторларын жатқызуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жанұзақов Т. Лично-собственные имена в казахском языке: автореф... к. филол. н. -Жанұзақ Т. *Қазақ тіліндегі жалқы есімдер*. – 1965. – 145 б.
2. Жанұзақ Т. *Қандай есімді ұнатасыз? Какое выбрать имя?* – 1968. – 120 б.
3. Жанұзақов Т.Ж. *Қазақ есімдерінің тарихы* (Лингвистикалық және тарихи этнографиялық талдау). – Алматы: Ғылым, 1971. – 218 б.
4. Жанұзақ Т. *Есімдер сыры. Тайны имен*. – 1974 (132 б.), 1989 (192 б.), 2004 (208 б.) жж.
5. Жанұзақ Т. *Кісі аттары сөздігі* (К. Есбаевамен бірге). – 1988. – 480 б.
6. Жанұзақ Т. *Қазақ есімдерінің анықтамалығы* (авторлардың бірі және жауапты редактор). – Алматы: «Арыс» баспасы. – 2009. – 552 б.
7. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. – Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2000. – 172 с.
8. Madiyeva G.B., Aliakbarova A.T. On Some Current Trends in Kazakh Anthroponymy (Based on Materials from Almaty) // *Voprosy onomastiki (Problems of Onomastics)*. – Yekaterinburg, 2020. – Vol. 17, № 2.– P. 312–322. DOI: 10.15826 / vopr_onom. 2020.17.2.030.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ.....	3

I. ПРОФЕССОР Т. ЖАНҰЗАҚТЫҢ ТІЛТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ (Әріптес-замандас, шәкірттерінің лебіздері)

Шойбеков Р. ЕҢБЕГІ ҒЫЛЫМ ЖОЛЫН НҰРҒА МАЛҒАН.....	4
Базарбаева З.М. ТЕЛҒОЖА ЖАНҰЗАҚОВ – ПАТРИАРХ КАЗАХСКОЙ ОНОМАСТИКИ.....	6
Конкобаев К. ПРОФЕССОР ТЕЛКОЖА ЖАНҰЗАҚОВ – ТҮРК ОНОМАСТИКА ИЛИМИНИН ӨНУГҮҮСҮНҮН ДЕМИЛГЕЧИСИ ЖАНА ЖАРАТУУЧУСУ	8
Құрманәлиев К. ОНОМАСТИКА АБЫЗЫ.....	10
Әбдуәлиұлы Б. ҒАЛЫМ – ҰСТАЗ.....	12
Рысберген Қ. ТЕЛҒОЖА ЖАНҰЗАҚТЫҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫНЫҢ БОЛАШАҚ БАҒДАРЫ	16
Қожанұлы М. ЕСКІРМЕЙТІН ЕСТЕЛІК	18
Смағұлова Г. ТОПОНИМДЕРДІ ТАЛДАУДАҒЫ ЭТЮДТЕР (Т.Жанұзақов: Алматы облысы бойынша).....	22
Әлкебаева Д. ҚАЗАҚТЫҢ ЖЕР-СУ АТАУЛАРЫН, КІСІ ЕСІМДЕРІНІҢ ДӘНІ МЕН ДӘНЕГІНІҢ ҰЛТТЫҚ САПАСЫ МЕН ТАБИҒИ БОЛЫМЫСЫН САРАЛАҒАН ҒАЛЫМ.....	25
Сарыбай М.Ш. КНИЖНЫЕ ИНСКРИПТЫ Ш.Ш. САРЫБАЕВА И Т.С. ЖАНУЗАКОВА: ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ УЧЕНЫХ-ФИЛОЛОГОВ.....	30
Жанкулов Т., Құламанова З.А. ҒҰЛАМА ҒАЛЫМ – ТЕЛАҒА 95 ЖАСТА.....	33
Әмірбекова А. ҚАЗАҚТЫҢ АТАУЛАР МҰРАСЫН ЗЕРДЕЛЕГЕН ҒАЛЫМ	38
Сейтбатқал Ә. ҰЛТТЫҚ ОНОМАСТИКАНЫҢ КӨШБАСШЫСЫ.....	40

II. ТАРИХИ ОНОМАСТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ

Şahin İ. ANADOLU VE RUMELİ TOPONİMLERİNDE KIPÇAKLARDAN BİR İZ: “KONUŞ”	42
Иманбердиева С.Қ. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫ ТОПОНИМДЕРІНІҢ КОННОТАЦИЯСЫ.....	46
Бияров Б.Н. КӨНЕ ТҮРКІ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН АРХОНТОНИМДЕР	54
Көшімова Б.Ә. КӨНЕ ЖАЗБА МҰРАЛАРДАҒЫ МАҢҒЫСТАУ ТОПОНИМДЕРІНІҢ КӨРІНІСІ	59
Бекенова Г. МАҒЫНАСЫ КӨМЕСКІ АТАУЛАР ЖАЙЫНДА.....	67
Илиясова С. ЕҢ ЕЖЕЛГІ ЖЕР-СУ АТАУЛАРЫ	72

III. ҰЛТТЫҚ ОНОМАСТИКАНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ОРТОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Алдаш А. ОНОМАСТИКАЛЫҚ АТАУЛАРДЫҢ ЕМЛЕСІ: ОРТОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ.....	76
Манкеева Ж. ОНОМАСТИКА – МӘДЕНИ-ТАНЫМДЫҚ АҚПАРАТ КӨЗІ.....	84
Жартыбаев А.Е. ҰЛТТЫҚ ТОПОНИМДЕРДІҢ ТАРИХИ, САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК АСПЕКТІЛЕРІ	86
Тілеубердиев Б.М., Базарбеков Б.М., Мақұлбек А.Б. ДҮНИЕНІҢ (ҒАЛАМНЫҢ) ТОПОНИМИЯЛЫҚ БЕЙНЕСІ.....	91
Мәдиева Г.Б., Әлиакбарова А.Т. ҰРПАҚАРАЛЫҚ АНТРОПОНИМДІК ТРАНСМИССИЯ (ЕР ЕСІМДЕРІ МАТЕРИАЛЫ НЕГІЗІНДЕ).....	97
Бижкенова А.Е., Сабитова Л.С. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИМЕНИ СОБСТВЕННОГО В КАЗАХСТАНСКОМ ОНОМАСТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ	102
Рысберген Қ.Қ. ТОПОНИМДІК АТАЛЫМДАҒЫ КОГНИТИВТІК МЕТАФОРАНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ТАБИҒАТЫ	111
Әбдуәлиұлы Б. РУХАНИ КЕҢІСТІК ЖӘНЕ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ КІСІ ЕСІМДЕРІНІҢ ШЫҒУ УӘЖДЕРІ.....	120
Құламанова З.А., Тұрғантай А.Ә. «АЙ МЕН АЙША» РОМАНЫНДАҒЫ ОНОМАСТИКАЛЫҚ КЕҢІСТІК	125
Әлімхан А.А. ТОПОНИМИЯЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІҢ ЛИНГВОЕЛТАНЫМДЫҚ МӘНІ	131
Тасболатов Б.Т., Тоқполатова Т.Б. ҚАЗЫҒҰРТ МИКРОТОПОНИМДЕРІНІҢ ЭТНОТАНЫМДЫҚ КЕЛБЕТІ	136
Мақұлбек А.Б., Тілеубердиев Б.М., Базарбеков Б.М. ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ХАЛЫҚТЫҚ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ТЕРМИНДЕРІНІҢ ФОНОСЕМАНТИКАЛЫҚ СИПАТЫ	142
Оразбаева Э.Б. ҚАЗАҚ ТОПОНИМДЕРІНІҢ ЭТНОМӘДЕНИ СИПАТЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ	145
Ағабекова Ж. ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ИВЕНТОНИМДЕР	151
Төрехан Е. ҰЛТТЫҚ ОНОМАСТИКА: ІЗДЕНІС ПЕН ТӘЖІРИБЕ	155
Рсалиева Н.М. ҰЛЫБРИТАНИЯ ЖӘНЕ СОЛТҮСТІК ИРЛАНДИЯ БІРІККЕН КОРОЛЬДІГІ КОРОЛІНІҢ ЕСІМІ КАРЛ МА, ЧАРЛЬЗ БА?.....	158